

רד"ק (ב-ג) **ויסר את מצבת הבעל** - אבל האשרה לא הסיר, מפני אמו שהיתה עובדת אותה, שהרי נביאי האשרה היו אוכלי שולחנה (ראה מ"א יח, ט). אבל הוא לא עבד הבעל והאשרה, אלא העגלים שעשה **ירבעם**. (ד) **היה נקד** - כתרגומו: "מרי גייתי"; ונקרא בעל מקנה **נקד**, לפי שהצאן נקודים ברוב. והיה מנהגו, שהיה משיב מנחה **למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אלים צמר** - כלומר: עם צמרם, שלא היו גזוים. ולא אמר הכתוב אם היה משיב לו מנחה זו בכל שנה, או לזמן אחד ידוע ביניהם. (ה) **ויהי כמות אחאב** - בכ"ף. וכאשר מת **אחאב**, פשע **מלך מואב** באחזיהו בנו, כמו שכתוב למעלה (מ"ב א, א), וכן ביהורם אחיו, ולא השיב לו מנחה. (ו) **דרך מדבר אדום** - לפי שמלך אדום היה לו ללכת עמהם. (ז) **לתת אותם ביד מואב** - שאם לא נמצא מים, יפוצו חיילותינו אילך ואילך למצוא מים, ויבאו מואב, ולא נוכל להמלט מידם. (י"א) **פה אלישע בן שפט** - אלישע הלך עמהם על פי הנבואה, להראותם זה הנס הגדול, אולי ישוב מלך ישראל מדרכו הרעה. והם לא ידעו כי הוא הולך עמהם, אבל בא לו בתוך העם. **אשר יצק מים** - רוצה לומר, ששרת אותו. ובדברי רבותינו ז"ל (ברכות ז, ב): 'אשר למד' לא נאמר, אלא: **אשר יצק**; מלמד ששימושה גדול מלימודה. ובדרש אמרו עוד (אל"ר יז): **אשר יצק מים על ידי אליהו** - בהר הכרמל, כשמלא את המזבח והתעלה מים, אלישע היה יוצק המים על ידי אליהו; ונעשה נס, ונעשו עשר אצבעותיו כמעיינות, עד שנתמלאת התעלה מים, שנאמר "ויצקו" (מ"א יח, לד). וכמו ששם נעשה נס על ידו במים, כן עתה יעשה לנו נס על ידו במים; לפיכך אמר: **אשר יצק מים**, ולא אמר 'אשר שימש' או 'אשר למד'. ועוד בדרש (ירוש' עירובין ה, א): **אשר יצק מים על ידי אליהו** - אמרו: אפילו היה מבקש מים לפניו, היה נותן לו. (יב) **יש אותו דבר יי'** - שהרי הוא לא בא לעשות מלחמה, למה לא בא אלא על ידי נבואה; באמת **יש אותו דבר יי'**. **וירדו** - חשו ממרכבתם לכבודו לדבר עמו, ולא קראו לו שיהא צלם; לפי שהיו בצרה גדולה, וירדו לכבוד הבורא ולכבוד נביאו. **מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום** - לפי שזכר **יהושפט** בשמו, לא נאמר בו 'מלך'. **ומלך אדום** הוא הנציב שהיה משימים עליהם מלכי יהודה, והוא היה להם מלך. ויש בו דרש (תנ"ב פנחסה): למה לא נאמר ביהושפט 'מלך'? להודיעך ענוותנותו שלאותו צדיק, שלא רצה לירד לפני הנביא בבגדי מלכות, אלא כחבר הדיוט. ויש אומרים, שנגזרה גזירה שיהרג עם אחאב, והיה הכתוב מונה לבנו מן אותה שעה, לפיכך לא נקרא מלך. ובשכר שירדו לפני הנביא, זכו לראות כל הניסים. (יג) **אל כי קרא יי'** - אל תאמר עתה לנו דברים אלו: אמת הוא **כי קרא יי' לשלשת המלכים** הבאים הנה, לתתם **ביד מואב**. ויונתן תרגם אל לשון בקשה: "בבעו, לא תדבר עלנא חובין בשעתא דא, בעי עלנא רחמין, ארי זמין יי' לתלת מלכיא". וכן תרגם יונתן "אל אנדי איש האלהים" (מ"ב ד, טז): "בבעו ריבונני". וכן תרגם אונקלוס "אל נא אדוני (בר' יט, יח): "בבעו יי'". **קחו לי מנגן** - אמרו, כי מיום שנסתלק אליהו רבו לא שרתה עליו רוח נבואה עדיין, כי אבל היה, ורוח הקודש אינה שורה אלא מתוך דבר שמחה (ראה שבת ל, ב). ויש אומרים (פסחים טו, ב): מפני הכעס שכעס עם מלך ישראל היה עצב, ואמרו: כל הכועס, אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו; מנא לן? מאלישע. ולשמחו אמר: **קחו לי מנגן**. (טז) **עשה הנחל... גבים** - מקור במקום ציווי. **גבים** - חפירות, כמו "באו על גבים" (יר' יד, ג); ותרגום "בור" (בר' לז, כח): "גובא" (ת"א). אמר להם שיעשו הנחל חפירות חפירות, שימלאו מן המים שיבאו. ותרגומו: "פצירין פצירין", וכן תרגום "אפיקין" (יש' ח, ז): "פציריהו". (יח) **ונקל זאת בעיני יי'** - נקל **בעיני יי'** לעשות לכם זה הנס, עד שיעשה לכם נס יותר, ונתן **מואב בידכם**. (יט) **וכל עץ טוב תפילו** - כי הכתוב לא אמר "לא תשחית את עצה" (דב' כ, יט), אלא כשיצורו על עיר, כמו שאמר הטעם "כי ממנו תאכל" (שם). ואע"פ שרבותינו ז"ל קבלו (ספ"י רג), כי בכל מקום ובכל זמן אסור להשחית עץ מאכל, פשט הכתוב הוא, שלא אמר אלא בעת המצור, ואפשר שהיתה מצוה לשעה, כאלהו בהר הכרמל, שהקריב עולה בחוץ בשעת איסור הבמות. ובדרש (תנ"ב פנחסה): כשאמר להם הנביא: **וכל עץ טוב תפילו**, אמרו לו: הרי הוא אומר "לא תשחית את עצה", ואת אומר כן? אמר להם: על שאר האומות אומר זה, אבל אומה זו נקלה ונבזה לפני יי', שנאמר "ונקל זאת בעיני יי'" (לעיל, יח); ונאמר "לא תדרוש שלומם וטובתם" (דב' כג, ז) - אלו האילנות הטובים שלהם. **תכאיבו באבנים** - על דרך השאלה; וכן "היחיו את האבנים" (נחמ' ג, לד); "וירפא את מזבח יי' ההרוס" (מ"א יח, ל); וכן תרגומו: "תטמוון". (כ) **ויהי בבקר כעלות המנחה** - כעלות - בכ"ף, ופירוש **בבקר**: בעת עלות מנחת הבקר. והמים האלה, אפשר שהיו מגשמים שהיה רחוק מהם בארץ אדום, אבל המחנה הזה לא ראה לא רוח ולא גשם (ראה לעיל, יז); או נפרץ אחד מהנהרות בארץ אדום ברצון הבורא, ונגרו המים עד הנחל הזה. ובדרש (תנח"א תשא, כט): או **בבקר** או **כעלות המנחה**, מהו **בבקר כעלות המנחה**? אמר רבי תנחומא: שטף שלגשמים ירד באדום **בבקר**, ובהם המים **כעלות המנחה**. (כ"א) **מכל חוגר הגורה** - כתרגומו: "מכל אסירי סייפא". **על הגבול** - על גבול ארצם, להלחם אם יבאו עליהם המלכים. (כ"ב) **דם זה** - לפי שראו האדמימות - ומים לא היו נובעים, כי עתה באו המים שם ולא היו

רש"י (א) **ויהורם בן אחאב וגו'** - אף פרשה זו, בשביל להגיד נס של מישע מלך מואב שנעשית על ידי אלישע נכתבה כאן; שמנה באליהו שמונה ניסים, ובאלישע שש עשרה לקיים "פי שנים ברוחך אלי" (מ"ב ב, ט), וכתבן כולם זו בצד זו; כך ראיתי בשלשים ושתיים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי (א). וחציית ירדן של אלישע, כשתיים בשל אליהו. (ב) **רק לא כאביו וכאמו** - שהוסיפו את הבעל להכעיס. (ג) **רק בחטאת ירבעם... דבק** - וכן כל מלכי ישראל, מדאגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלו ישראל לרגל; לכך עבדו את העגלים. (ד) **נקד** - "מרי גייתי" (ת"י). **אילים צמר** - "דכרין דרעיא", עם צמרם. (ח) **דרך מדבר אדום** - כי גם מלך אדום ילך עמנו. (ז) **לתת אותם וגו'** שימותו במצא. (י"א) **אשר יצק מים על ידי אליהו** - בהר הכרמל; וביציקתו אצבעותיו כמעיינות מים, עד שנתמלאת התעלה; וראוי הוא לעשות לנו נס על ידו במים. (יג) **אל כי קרא יי' וגו'** "בבעו לא תדבר חובין בשעתא דא בעי עלנא רחמין עלנא, ארי זמין יי'" וגו' (ת"י). (טו) **קחו לי מנגן** - מפני הכעס נסתלקה שכונה ממנו. (טז) **גבים גבים** - בורות מלאים מים. (יח) **ונקל זאת** - ועוד נס זה מועט וקל **בעיני יי'**, והוסיף להפליא אתכם נס אחר, ונתן **את מואב בידכם**. (יט) **וכל עץ טוב תפילו** - אע"פ שנאמר "לא תשחית את עצה" (דב' כ, יט), כאן התיר לכם, שהיא אומה נקלה ובזויה לפניו; וכן הוא אומר "לא תדרוש שלומם וטובתם" (דב' כג, ז) - אילו אילנות טובות שלהם. **החלקה הטובה** - שדה זרועה, יקומיצי' בלעז. (כ) **ויהי בבקר כעלות המנחה** - המים

מצודת דוד (א) **בשנת שמונה עשרה** - ר"ל כבר עבר שמונה עשרה ליהושפט כי אחזיה בן אחאב מלך אחר שעבר י"ז ליהושפט בתחילת י"ח ושנתים מלך והם מקצת הי"ח מיהושפט ומקצת הי"ט ומלך אח"כ אחיו יהורם בתחילת הי"ט מיד אחר שעבר שנת י"ח: **שתיים עשרה שנה** - ומקוטעות היו: (ג) **בחטאות ירבעם** - בעגלי הזהב: (ד) **היה נוקד** - ר"ל בעל צאן הרבה ועל שרובם נקודים יקרא המתעסק בהם בשם נוקד כמו דברי עמוס אשר היה בנקודים (עמוס א'): **והשיב** - לפי שבכל שנה העלה לו המס הזה לכן אמר והשיב ר"ל נתן וחזר ונתן: **צמר** - עם צמרם לא גזוים: (ו) **ביום ההוא** - בעת שבא אלישע לשומוון: (ז) **כמוני כמוך** - כמו שתעלה אתה אעלה כן גם אני: (ט) **ומלך אדום** - הוא היה נצב מלך מתחת יד מלך יהודה: **ויסבו דרך וכו'** - ר"ל הלכו שבעת ימים ולא מצאו מים: (י) **כי קרא ה'** - ר"ל גזר ה' להפילם ביד מואב כי בעבור הצמאון לא יתגברו להלחם: (יא) **האין פה** - האם אין פה: **אשר יצק מים** - ר"ל שהיה משרתו והתבודד עמו בכל עת: (יב) **יש אותו דבר ה'** - כי בוודאי לא בא אל המחנה להלחם כ"א בא מדבר ה': (יג) **מה לי ולך** - ר"ל מה היא האהבה והקורבה אשר בינינו מהי הטובה שעשית לי ומה עשיתי לך ומדוע א"כ תשאל בני: **לך אל נביאי אביך וגו'** - הם נביאי הבעל: **אל וכו'** - ר"ל אל תאמר עתה כדברים האלה כי אנו בסכנה ואל תעורר הדין בהזכרת החטאים: (יד) **אשר עמדת לפניו** - שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה: **כי לולי וכו'** - ר"ל אם לא היה הדבר הזה מה שאני נושא פני יהושפט: **אם אביט וכו'** - ר"ל אם הייתי מביט אליך בזולת יהושפט יהיה עלי עונש השבועה: (טו) **קחו לי מנגן** - לשמחני בנגונו כי בעבור שכעס על יהורם לא חלה עליו הנבואה כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה והכעס בא היא עם העצבון: **והיה כנגן** - כאשר המנגן התחיל לנגן שרתה עליו רוח הנבואה: (טז) **גבים גבים** - להתאסף בהם המים הבאים: (יז) **לא תראו רוח** - ר"ל לא יבואו המים בדרך טבעי ע"י הרוח והגשם שהביאו למאכלם: **ובהמתכם** - מה שהיו רוכבים עליהם: (יח) **ונקל זאת** - החסד הזה הוא נקל בעיני ה'

מצודת ציון (ב) **מצבת** - מל' מצבה: (ט) **ברגליהם** - ההולכים מהם ואחריהם כמו לעם אשר ברגלי שופטים (ח): (י) **אהה** - ענין ל' צעקת יללה: (יא) **יצק** - שפך: (יב) **אותו** - עמו: (יג) **לולי** - אם לא: (טד) **מנגן** - יודע לנגן: (טז) **הנחל** - העמק: **גבים** - בורות כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל): (יט) **החלקה** - השדה כמו ראו חלקת יואב (ש"ב יד): (כ) **ויצעקו** - נאספו ע"י צעקת המאסף: (כג) **החרב** - מלשון חרב: (כד) **הקלעים** - משליכי אבני קלע: (כו) **אותו** - עמו: **להבקיע** - מל' בקיעה ור"ל להפריד המחנה ולעבור דרך בה:

שם מאתמול שלשום - התחזק בלבם כי דם הוא, וחשבו שנפלה קטטה בין המלכים, והרגו אלו את אלו. **החרב נהרבו** - מעניין קִרְב, כלומר: נהרגו ביניהם. **החרב** - מבניין הַפְעֵל. (כד) **ויבאו** - באו כאנשים הבוטחים, ולא כנלחמים; **וישראל**, ואשר עמם, קמו עליהם והכום. **ויבו בה** - כן כתוב בבב"ת, וקרי בכ"ף. והכתוב לא מצאתי לו טעם, אלא אם נאמר שהיו תמורת אל"ף, ויהיה כמו: **ויבא בה**, כלומר: ישראל בא **בה**; ופירוש **בה**: בעיר, כלומר: בכל עיר ועיר שהיו נסים אלה להמלט שם מפני ישראל. ובמסרה: והוא אחד משנים, שקורין 'בה', וסבירין 'בם'; והאחר הוא: "ותירוש יכחש בה" (הו"ט, ט). ובמסרה אחרת הם ארבעה: "הנשארים" (מ"ב ז, יג) - ב' בו. **עד השאיר אבניה בקיר חרשת** - **קיר חרשת** - שם עיר גדולה בערי מואב, וזכר אותה בכל מפלת מואב (ראה יש' טז, ז-יא; יר' מח, לא-לו). ולפי שהיתה בעלת השם זכר אותה, ולא זכר הערים האחרות שהרסו. ופירוש **עד השאיר**: הכל הרסו והפילו, **עד השאירו קיר חרשת** לבדה, שהיתה עיר בצורה, ובה לא **השאיר** אלא אבני החומה; זהו **אבניה** - אבני העיר הזאת; כי כל מה שהיה מחוץ לעיר הרסו, והפילו העצים הטובים, וכל האבנים היו משליכים בחלקות הטובות, ונשארה חומת העיר הזאת. **ויסובו הקלעים ויכוה** - הכו בחומה עד שהרסוה. ידמה כי לשאר הערים לא היו צריכים להם קלעים, אלא היו כובשים הערים, ואחר כן היו הורסים אותם; ולזאת שהיתה עיר בצורה, הוצרכו **הקלעים**. והקלעים האלה לא היו קלעים ביד, אלא היו קלעים שמשליכין בהן אבנים גדולות בדיק, וכיוצא בו; שבאבן אחת משא כבד, ומשליכין באותם הכלים האבן לחומה, עד שישברו החומה; וכן עשו לקיר **חרשת** והכוה. ויונתן תרגם: "עד דלא אשתארת אבנא בקרתא דלא פגרוה, ואסתחרו קלעיא ומחווה". (כו) **וירא מלך מואב** - מלך מואב היה בתוך העיר הזאת, כמו שאומר למעלה (לעיל, כד), כי נסו מפניהם וחשבו להשגב בעיר הזאת; ובראותו כי **חזק ממנו** דבר **המלחמה** הזאת, לקח עמו **שבע מאות איש**, לצאת חוץ לעיר **להבקיע אל מלך אדום**; כי אפשר כי מלך אדום היה קרוב לעיר יותר משני המלכים. **חזק ממנו המלחמה** - פירוש: דבר **המלחמה**. **וחזק** - פועל עבר, כי חציו קמץ וחציו פתח. (כז) **ויקח את בנו הבכור** - פירש אדני אבי ז"ל, כי בן מלך אדום הראוי למלך **תחתיו** היה ברשות מלך מואב, ומפני זה בא עם שני המלכים, כי חשב להוציא בעזרתם בנו מתחת יד מלך מואב; וכשחשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום ולא יכול, לקח בקצפו את בן מלך אדום והעלהו אל **החומה**, ושרפו לעיני אביו; וזהו **ויעלהו עולה**, ששרפו כמו ששורפין העולה. **ויהי קצף גדול על ישראל** - ממלך אדום, כי חשב כי בעזרתם יוציא בנו מתחת יד מלך מואב; וזהו שאמר הכתוב "על שרפו עצמות מלך אדום לשיד" (עמ' ב, א). ורבי, אחי, רבי משה פירש, כי כאשר חשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום, אז לקח בנו באותה מלחמה, חָטְפוּ מהם והעלהו **לחומה**, ושרפו לעיני אביו. **ויהי קצף גדול על ישראל** ממלך אדום, שלא עזרוהו להצילו מידם. ובדרש (פר"כ ב, ה): **ויעלהו עולה** - שאל מלך מואב: מפני מה אומה זו ראויים לניסים האלה? אמרו לו: אברהם אביהם העלה את בנו עולה; אמר: אף אני אעשה כן, והעלה **את בנו עולה**. וחלקו בדבר, רוב מהם אמרו (פר"כ שם; סנה' לט, ב): לשם שמים העלה אותו, וזהו שאמר: **ויהי קצף גדול על ישראל** - שנתקצף הקדוש ברוך הוא עליהם; כי מלך מואב לא חמל על בנו כשחשב לעשות בו רצון האל, וישראל היו מקציפים אותו בכל יום. והוא חשב לעשות רצון האל, ואינו, כמו שאמרו (תענית ד, ב): "אשר לא צוית" (יר' ז, לא) - זה יפתח שהעלה את בתו, "ולא עלתה על לבי" (שם) - זה מישע מלך מואב שהעלה את בנו. ומהם אמרו (פר"כ ב, ה; סנה' לט, ב), כי לעבודה זרה העלהו; ומפני זה חסר ו"ו **החמה**, כי היה עובד לחמה והעלה את בנו לשמה; ומה שאמר **ויהי קצף גדול** - שנוכרו עונותיהם של ישראל באותה שעה, שגם הם היו שורפין את בניהם לעבודה זרה; ואמר הכתוב "וכמשפטי הגוים... לא עשיתם" (יח' ה, ז), - כמתוקנים שבהם לא עשיתם, כמקולקלים שבהם עשיתם. **וישבו לארץ** - כל אחד מהם שב לארצו. ובדרש (סנה' שם): באותה שעה ירדו שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה; **וישבו** כתוב חסר, כלומר: **וישבו לארץ** - כמו "וישבו אתו לארץ" (איוב ב, ג).

התחילו לירד מן השמים **בבקר** בארץ אדום, וכעלות **המנחה** באו שוטפים **ובאים** לתוך אותו הנחל; לפי שאמר להם "לא תראו רוח ולא תראו גשם" (לעיל, יז); במדרש רבי תנחומא (כי תשא, כט). (כא) **על הגבול** - על הספר, שקורין 'מרקא' בלעז. (כב) **אדומים כדם** - כך דרך המים, כשהשמש זורחת עליהן בבקר הן מאדימות מרחוק; והם לא ראו באותו נחל מים מעולם, לפיכך היו סבורין שהוא דם. (כח) **והערים יהרוסו** - היו הורסים. **ישליכו איש אבנו** - שהיו נוטלים האבנים מן החומות, **עד השאיר כל אבני הקירות בקיר**, לעמוד על חרסית שלהן, הוא הטיט; כלומר, שלא היתה עוד אבן בחומה. ואחרי זאת, **ויסבו הקלעים ויכו את הנשאר בחלקה**, שלא נשברה הקמה, והפילוה. (כז) **ויקח את בנו הבכור** - בפסיקתא דפרשת שקלים (פרי"כ ב, ה) נדרש, ששאל את עבדיו: מה טיבה של אומה זו, שנעשים לה ניסים כאלה? אמרו לו: אביהם אברהם בן יחיד היה לו, ואמר לו הקדוש ברוך הוא: הקריבחו לפני, ורצה להקריבו. אמר להם: אף הוא בן בכור יש לו, ילך ויקריבנו לעבודה זרה. **על החמה** - חסר וי"ו, שהיה עובד לחמה. **ויהי קצף גדול על ישראל** - שנוכרו עונותם, שאף הם שוחטין לעבודה זרה, ואינן ראוין לנס.

כי עוד יעשה חסד גדול מזה בתת את מואב בידכם: (יט) **מבחרו** - טובה ונבחרה: **הכאיבו** - תשחיתו אותה במה שתשליכו בה אבנים והוא לשון מושאל מן בעלי חיים הנכאבים בהשחתה: (כ) **כעלות המנחה** - כאשר בא זמן העלאת מנחת תמיד הבוקר: (כא) **שמעו** - כאשר שמעו שעלו למלחמה נאספו גם המה: **מכל חוגר** - מכל היודע לחגור החרב: **ומעלה** - והמעולים מהם הם הגבורים אנשי מלחמה ור"ל איש לא נעדר: (כב) **על המים** - הבאים אל הנחל בדבר ה': **אדומים כדם** - ע"י זריחת השמש על המים נראים הם אדומים: (כג) **דם זה** - היות כי מעולם לא היה שם מים לחשוב שנראים אדומים מזריחת השמש כי לא ידעו שבא שמה מים בדרך נס: **החרב נהרבו** - ר"ל המלכים נהרגו בחרב כי הכו איש את רעהו בהלחמם זה בזה: **ועתה** - הואיל וכן הרי הם מוכנים לשלל מואב ולא יצטרכו מעתה להלחם בהם: (כד) **ויבואו** - כההולכים בבטחון מבלי הכין למלחמה: **ויכו בה והכות וכו'** - ר"ל הכו וחזרו והכו: (כה) **איש אבנו** - כ"א השליך האבן אשר היה עליו להשליך: **עד השאיר אבניה וכו'** - ר"ל לא השאירו בעיר קיר חרשת כ"א אבני החומה עם שהיתה מטרפולין של מואב: **ויסובו** - אחר זה הפילו גם החומה עם אבני הקלע: (כו) **המלחמה** - עם המלחמה הבא עליו: **להבקיע** - ר"ל לעבור בתוך המחנה אל מלך אדום להלחם עמו ולא יכלו לבוא עד מקומו: (כז) **ויקח את בנו** - כי בא למקום בנו ולקחו עמו ושרפו כליל כעולה על החומה מול אביו מלך אדום: **ויהי קצף** - מלך אדום קצף על ישראל כי בעבורה באה לו הרעה ההיא ולא ראו להצילו, ורז"ל אמרו שמלך מואב העלה בנו לעולה מהם אמרו לשמים ומהם אמרו לעבוד' כוכבים ובעבור זה קצף ה' על ישראל וכו':